

NEOGRANIČENA I OGRANIČENA VLAST

Mustafa SPAHIĆ

„Vi, koji vjerujete! Strpite se i istrajte, budite strpljivi i izdržljivi, na granicama bdijte i Allaha se bojte, da time uspjeh i ono što želite postignete.“ (3: 200)

Prema mišljenju velikog broja mudraca i učenjaka, ključne tekovine i obilježja svih dosadašnjih civilizacija su: država, pismo, poluga, papir, prvo motorno vozilo, radio, TV, rendgen, vakcina i aspirin. Doista, otkako je Aristokle Platon prije dvije hiljade i četiri stotine godina napisao svoju nadaleko poznatu „Državu ili O pravičnosti“, ne prestaju rasprave, mišljenja, teorije i učenja o izvoru, korijenu i konstituiranju države, njezinu funkcioniranju, svrsi i cilju, te karakteru i granicama vlasti. Veliki umovi i mislioci u povijesti svijeta: Platon, Aristotel, Augustin, Firdusi, Omer Hajjam, Nizamul-Mulk, El-Farabi, Ibn Haldun, Hasan Kafija Prušćak, Hobbes, Machiavelli, Rousseau, Jon Lok, Monteskje pišu o društvu, zajednici, državi, suverenitetu, politici i ustavnom redu i poretku. Gotovo da nema u Evropi učenika srednje škole, pogotovo studenta na fakultetu, a da ne zna da je Platon napisao „Državu“, a Aristotel „Politiku“. Ne samo to, oni po pravilu i gotovo bez izuzetka znaju da su pet osnovnih ideja za koje se Platon zalaže u „Državi“: pravda, umjerenost, hrabrost, razboritost i mudrost. Sve

one, objedinjene, zajedno vode ka ostvarenju najviše ideje ili ideje općeg dobra. Unutar političke filozofije, za nemali broj teoretičara, povijest svijeta, Evrope posebno, jest historija borbe: prvo, za vjersko-religijska prava i slobode; drugo, za moralno-etička prava i slobode (da čovjek bude čovjek, a ne rob, kmet, sluga ili objekt izrabljivanja, sveden samo na голу radnu snagu ili robu koja se preko novca razmjenjuje poput svake druge robe); treće, za kulturna prava i slobode ili, kako Ginzberg primjećuje: „Granice slobode su granice tradicije“; i, četvrto, za politička prava i slobode. Za stare Grke ili antički svijet biti čovjek znači biti slobodan, a biti slobodan znači imati mogućnost, kapacitet i pravo baviti se politikom. Ne može se po automatizmu svako kome na um padne i ko se želi baviti politikom, jer za Aristotela, politika je najviša nauka i, kao takva, umna praksa, dok je za Hegela ona umnost zbiljske volje. Dosljedno definiciji čovjeka, antički svijet definira: polis. Naime, polis - grad, država za antički svijet je teritorijalno-politička zajednica umnih i slobodnih ljudi koji se bave politikom radi ostvarenja općeg dobra, donošenja sreće, rješavanja problema, reguliranja i realizacije interesa najvećeg broja ljudi na politički (umno-zajednički - javni) način bez sukoba i prolijevanja krvi. Ni prema nebeskim, ni prema

šerijatskim, ni prema univerzalno-ljudskim, ni prema pozitivno-pravnim, ni prema moralno-etičkim zakonima, ništa se ne može riješiti u javnom, općem, društvenom, zajedničkom, političkom i državnom životu dok se javno ne imenuje, ne okvalificira i ne definira. Kako je jedna od bitnih odlika čovjeka – Alleme Ademel-Esmae Kulleha – nauka i poduka imenima: „I On (Allah) pouči i osposobi Adema za sve stvari“ (2:31), to svaka stvar, biće, zvanje i ime, ako je riječ o istini a ne laži, mora imati svoj sadržaj, značenje, diferenciju specifična i ono po čemu jest to što jest. Nomen est omen – „Ime je znak“, kažu Latini. U protivnom, radi se o sistemske varke, obmani, lažnom imenovanju, krivom predstavljanju i iznosi se nešto što je tačno, ali istrgnuto iz cjeline i konteksta i u biti, po sadržaju, značenju, smislu i cilju neistinito. U politici se sistemska varka, obmana i krivo predstavljanje postiže parolama, propagandom, pamfletima, političkom frazeologijom, pričama, paušalnim ocjenama i procjenama o tuđim radovima koji ni viđeni nisu, projekcijama, partikularijama i konstrukcijama koje se zaokružuju u ideologiju koja je, kao Bushova, u nekim detaljima tačna, a u cjelini neistinita. U nauci i teoriji se sistemska varka, obmana i krivo predstavljanje postiže golom, suhom, dosadnom i podmuklom deskripcijom koja je bez stava, suda, srca i duše, da se nikom ne bi zamjerilo, kompilacijom, apologijom, drskom i bezgraničnom citatologijom, kojom se prikriva ili svoj stav ili neznanje, eklekticismom, sinkretizmom, panegiricima, i golim prijevodima izvan konteksta vremena, prostora, i uvjeta u kojima ljudi žive i nikad se ne doseže do otvorene, jasne, javne, konkretne, angažirane, razgovjetne i smisleno povezane slike svijeta. U kulturi se sistemska varka, obmana i krivo predstavljanje koje ljude vodi u opake i opasne bolesti pod odorom kulture

postiže snobizmom – ne želim biti ono što jesam i po cijenu života želim biti ono što nisam, kičem – lažnom kulturom ili subkulturom i šundom/smećem. Kraha u političkoj filozofiji, teoriji i kulturi jedne zajednice ili društva vodi njene ljude, koji su sve manje građani, a sve više podanici, u izolaciju, segregaciju, staklene perle, geto, soveto, separaciju, elitizaciju unutar sebe, posesivnost i autarhatičnost (samozadovoljstvo i zatvaranje od svijeta), iracionalni strah od drugog i drukčijeg koji se iznutra manifestira kao kompleks niže vrijednosti sa podaničkim i ropskim mentalitetom, a izvana kao kompleks više vrijednosti kroz nacionalizam i šovinizam, sve do rasne diskriminacije prema drugim narodima. U tom i takvom ambijentu, rastu i razvijaju se: poslušni, ponizni, prizemni, servilni, automatski, uslužni, fanatično-amoralni, ropski, sluganski i vjerno odani poltroni pognutih glava prema nadređenima, a pompezni, drski, oholi, nadmeni, gordi, osioni, umišljeni prema svim drugim ljudima. Ovakva vrsta ljudi na dvostruk način je iščašene i iskrivljene svijesti; iznutra, u odnosu prema nadređenim i, izvana, prema drugim ljudima. Prema nadređenima njihovo ponašanje ide u samonegaciju i samodestrukciju, a prema drugim ljudima ona se manifestira kao negacija i destrukcija. U oba slučaja, riječ je o otuđenom otuđenju.

U prvom slučaju, o unutrašnjem, a u drugom o vanjskom otuđenju. Svijest takvih ljudi formira se na tekstovima deskriptivne, dekadentne, reciklične, regresivne, restauratorske, retroaktivne, retrogardne, rekonstruktivne, regenerativne, epigonske i samo unazad dinamične i aktivne vrste. Bilo koja teorija koja se zasniva na kompilaciji, eklektizmu, citatologiji nezamjeranja i ravnodušnosti, suhoj deskripciji, sinkretizmu, panegiricima, pamfletima, ponavljanju i umnožavanju istog kroz umanjenu vrijednost, apologiji, golim pri-

jevodima, izvan konteksta vremena, prostora i uvjeta u kojima ljudi žive ne doseže do tokova, sadržaja, procesa i značenja života. Kao što kiša ne koristi kamenu, asfaltu i pustinji, da na njima i u njoj raste trava, tako ni ovakvo umrtvljena, okamenjena, balzamirana i preparirana teorija ne dodiruje život ljudi, a kamoli da daje okvir za rješavanje problema, izazova i dilema.

Svaki pojedinac na razini etike mora se individualno i personalno suočiti sa vlastitim izazovima i tokovima života: „Kazuj i reci istinu, makar bila i gorka“, kaže Poslanik, i: „Uči Kur'an kao da se tebi objavljuje“ (Ikbal). Na pologu objave, sveukupne poslaničko-vjerovjesničke vjeroprakse, ortoprakse ili sunneta i neupitnih pozitivnih iskustava čovječanstva kroz vrijeme i prostor, svaka generacija ljudskog roda pojedinačno mora se suočiti licem u lice sa izazovima, fundamentalnim tokovima, procesima, pitanjima i nedoumicama svog vremena. „Taj narod (svaki prije nas) bio je i nestao, njega čeka ono što je zaslužio, a i vas čeka šta zaslužite i vi nećete biti pitani za ono što su oni radili“ (Kur'an 2:134). „Ko od vas vidi općemoralno i općespoznato zlo (munker), neka ga spriječi i otkloni ukoliko može vlašću i zakonom; ukoliko ne može, onda riječima i savjetom, a ako ne može ni tako, onda preziranjem u srcu, ali je to najslabiji vid i oblik imana i vjerovanja“, kaže Poslanik.

Izuzetno važno je naglasiti da nijedna generacija koja dolazi ne može riješiti i otkloniti probleme i izazove generacije koja dolazi. *Conditio sine qua non* – istina je preduvjet svih uvjeta svakog čovjeka i svake generacije da se suoči sa izazovima svoga vremena, sadržajima i značenjima života u kapacitetima svojih mogućnosti iznutra: „Nema većeg napora, angažmana i borbe na Božijem putu od kazivanja istine pred vladarom silnikom“, kaže Poslanik, a izvana kroz život ići potpuno otvorenih očiju,

potpuno budnih svih pet osjetila, razumom i umom: „Reci i kaži: ‘Ovo je moj put, ja pozivam Allahu otvorenom teorijom i jasnim dokazima, ja i svaki onaj koji me slijedi, i neka je hvaljen Allah, ja Njemu nikoga ne smatram ravnim“ (Kur'an, 12:108). Na istini koja slijedi iz vjere počiva kultura i komunikacija. Kao što je religija, prema Schpengleru, duša i arhetip svake kulture, tako na istini počiva komunikacija (a civilizacija je komunikacija) govor, razgovor, dijalog među ljudima. Komunikacija kao i upoznavanje, približavanje, prilagođavanje, udruživanje, integracija i akulturacija, a ne asimilacija ljudi u povijesnom svijetu – temelj je društvenog i društvenosti čija je kur'anska deviza: „Litearefu veteavenu alel birri vettakva“ – upoznavanje i potpomaganje u dobru i kulturi (bogobožnosti). Najkraće, za politički zajednicu neminovna je politička javnost, za društvenu zajednicu neminovna je društvena javnost, za vjersku zajednicu neminovna je vjerska javnost, za intelektualnu zajednicu neminovna je intelektualna javnost i za državnu zajednicu neminovna je državna javnost.

Vođeni Poslanikom da se istina mora kazivati makar izgledala i gorka, Budhinom izrekom da nikad ništa ne ostaje isto do kad se o njemu šuti i kad se i njemu nešto kaže ili napiše, riječima književnika da je dobro da ništa ne ostane nekazano i latinskom izrekom *clara et distinct* – jasnom i razgovjetnom govoru pozivamo i ohrabrujemo ljude na javan, direktan, jasan, razgovijetan, otvoren, iskren, sadržajan, smislen i nedvosmislen govor koji nije prazan, šupalj, dvosmislen ili višesmislen, parola, etiketa, mumljanje, kitijast i frazeološki govor. Taj i takav govor je oznaka i sadržaj kritičkog mišljenja. Unutar kritičkog mišljenja, a svako mišljenje ukoliko je svoje, a ne posuđeno mišljenje, jest kritičko mišljenje, hermeneutikum iznutra, postiže se umijeće

razumijevanja, kritikom izvana, ostvaruje se vještina prosuđivanja i razabiranja stvarnosti. Hermeneutika i kritika unutar političke filozofije čine komplementarno jedinstvo unutrašnje i vanjske dimenzije, kritičkog mišljenja u kome subjektivni pojam, preko objekta, teme ili predmeta spoznaje, putem komparacije suda i zaključka, dolazi do nove vizije, perspektive i ideje i spoznaje. Dakle, rješavanju stvari prethodi imenovanje i definiranje stvari.

1.1. RELACIJA IZMEĐU PRAVA I MORALA

Nema religije, etike i moralno-etičkog učenja bez učenja o dobru i zlu, naredbama i zabranama, slobodi i odgovornosti, mogućnosti i dužnosti i pravu i obavezi. U suštini, naređuje se ono što je halal (dopušteno, dobro i vrijedno), a zabranjuje ono što je haram (nedopušteno, zlo i bezvrijedno). Jedini Bog stvorio je čovjeka i ljude u određenim okvirima i granicama, koje se na nivou pojedinca zovu ahlak/moral, a na nivou zajednice, šerijat/vjerozakon. „To su Allahove granice. Onoga ko se pokorava Allahu i slijedi Poslanika Njegova, On će uvesti u dženkinske bašče, kroz koje će rijeke teći, u kojima će završavati boraviti i, eto, uspjeha golema. A ko Allaha ne sluša i Poslanika Njegova i ko se drzne preko Njegovih granica, u Oganj će ga uvesti, da ostane u njemu završavati, njega čeka sramna i ponižavajuća patnja“ (4:13-14). Zato se kaže: Pod šerijatom se podrazumijeva Božija volja u formi vjerozakona za zajednicu. Šerijat, kao najviši vjerozakon islama, sadrži u sebi propise koji pokrivaju prava i dužnosti, koji reguliraju odnose između ljudi i njihovog Stvoritelja, reguliraju međuljudske odnose među svim ljudima, reguliraju odnose ljudi prema anorganskom, organskom, biljnom i životinjskom svijetu.

Kad je riječ o šerijatu, radi se o cjelokupnosti propisa, prava i dužnosti. U

svojim propisima, pravima i dužnostima, šerijat pokriva i objedinjuje: vjerski, moralno-etički, kulturni, pravni, socijalni i politički plan života. Fundamentalno značenje šerijata glasi: „Šerijat predstavlja od Boga označeni put čovjeka ka Bogu“ (Fazlu Rahman).

Fikh je islamska pravna znanost ili jurisprudencija. Osnovna intencija i nakana fikha jest razumijevanje (hermeneutika) šerijata i dina kako bi se šerijat i din, kao neizmjenjiva i nezamjenjiva Božija volja i vjera, u kontekstu neprestano promjenjivih i neponovljivih (ireverzibilnih) okolnosti, lakše primjenjivali. Samo tako živi, izravni, do kraja iskreni kritički i angažirani pristup „Uči Kur'an kao da se tebi objavljuje“, i hermeneutika kao neposredno razumijevanje živog teksta koji se izravno iznova nadaje i razotkriva u svojim značenjima, sadržajima i smislovima, može posredovati između sadašnjosti koja se dogodila, sadašnjosti koja se sada i ovdje događa i sadašnjosti koja će se sutra tamo događati. Pravo je drugo ime za šerijat, ili šerijat je u islamu uobičajeno ime za pravo. Naravno, to se odnosi na Božije objavljeno pravo. Standardno se kaže da je pravo ono što je u skladu sa idejom pravde, što je pravo, ispravno i opravdano i odgovara zahtjevima i uvjetima pravnog poretka, šerijatskoga, pozitivnog ili zakonskog prava. Kao sistem normi koji apstraktno regulira odnose među pojedincima i društvenim grupama, pravo te norme kodificira i njihovo izvršenje osigurava zakonskim sankcijama, kažnjavajući njihovo kršenje. Norma ili regula je pravilo ili zakon ponašanja od Boga objavljena ili od ljudi propisana i nametnuta u funkciji zaštite života. Kad se sa stajališta islama sagledava zabrana i razumijevanje zabrane, kaže se da je osnovna težnja i intencija institucije zabrane u odnosima među ljudima da se zaštite prava i vrijednosti jednih od drugih i da se nečinjenjem i življenjem

u svijetu zabranjenog izbjegniti i spriječiti loše, opake i opasne posljedice po čovjeka i ljude u dunjalučkoj i ahiretskoj perspektivi. Zato, sa dvije vrste ljudi život je nepodnošljiv: sa onima koji poriču i ne vjeruju u onosvjetske, ahiretske i vječne Božije zakone i Sud, i sa onima koji ignoriraju sve ovosvjetske procedure, dogovore i propise. Zapravo, pravo se sastoji iz dva elementa: spoljašnjeg i unutrašnjeg. Spoljašnji element prava je monopol fizičke prisile ili prinude, a prinuda je norma čije se sankcije neizostavno primjenjuju. Po ovom spoljašnjem elementu lahko je razlikovati pravo od drugih, npr. moralnih principa. Unutrašnji element prava čini njegova religijska, društvena, državna, socijalna, kulturna i politička funkcija u održanju i zaštiti neupitnog sistema vrijednosti, mira, reda, poretka, dobara zajednice i svakog pojedinca. Neupitne i zaštićene vrijednosti u šerijatskom pravu su:

1. Din – vjera,
2. Nefs – život,
3. Hurijjet – sloboda,
4. Akl – um i razum,
5. Ard – čast, dignitet i dostojanstvo,
6. Mal – imovina,
7. Nesl – potomstvo.

Kao što je šerijat Božija volja u formi vjerozakona za zajednicu, tako je ahlak/moral Božija volja u formi vjerozakona za pojedince. Razlika između ahlaka i šerijata nije ni po izvoru (Bog), ni po sadržaju (Božiji propisi), ni po cilju (Božije zadovoljstvo s nama i naše s Njim – radijallahu anhu veredu anhu), nego po broju ljudi na koje se odnosi i po vrstama kazni. Moral, moralni sud i moralni zakon uvijek se odnosi na svakog pojedinca i moralno kazne za počinjeni grijeh, uz grižnju savjesti na ovom, samo su na onom svijetu/ahiretu, a šerijat se uvijek odnosi na zajednicu, društvo i međuljudske odnose

i njegove kazne su obostrane, ovosvjetsko/dunjalučke i onosvjetsko/ahiretske. Na ovom svijetu šerijat sudi samo za izvanjske, vidljive, dokazive i provjerljive stvari – nahnunahkumu bizzevahiri, to jest za djela, radnje, čine, postupke, ponašanje, negativnu praksu, riječi, držanje u konkretnoj situaciji i karakter. Ni moralni, a kamoli šerijatski sud ne vrednuje, ne kvalificira i ne ocjenjuje ničiji iman/vjeronanje, nijet/namjeru, misao, ideju, osjećaje i unutarnje htijenje. Kad bi se to pokušalo, to ne bi bilo vrednovanje i ocjenjivanje, nego inkvizicija ili prenošenje Božijeg suda sa onog na ovaj svijet i da Božije ingerencije preuzimaju ljudi, koji sebi umišljaju, a drugim ljudima nameću i podmeću oponašaju da Boga. Poštivanje moralnih, normi, vrijednosti i principa u čovjekovom i ljudskom životu, odnosima, postupcima i ponašanju, uvjet je moralne valjanosti čovjekovih djela u životu. Ko ne vjeruje, ne poštuje i ne primjenjuje moralne principe, vrijednosti, načela, krijeposti, moralne zakone i sudove, njegov život u cjelini i sva djela, radnje, čini, postupci, ponašanje i praksa nemoralni su. Dalje, da bi čovjek i ljudi bili, živjeli i opstali u moralnom odnosu prema svijetu, životu, ljudima i stvorenjima, mogu biti i održati se samo kad u njihovim odnosima i uzajamnim vezama postoje obostrano prihvaćene naredbe i zabrane, obaveze i prava, dužnosti u okviru mogućnosti, estetika u okviru etike i odgovornost u okviru slobode. Životinjama, zato što su životinje, ništa se ne zabranjuje, ali one zato nemaju kulturu. Ne razlikuje ljude od životinja jedenje, strast i seksualni odnos, već način jedenja (kod muslimana, islamska kultura ishrane) i način seksualnog odnosa (u islamu tom odnosu prethodi nikah ili šerijatsko vjenčanje), a i druge religije imaju propise prije ulaska u brak, dok se životinje po nagonu pare direktno, bez ikakve procedure.

Bez učenja o dobru i zlu, naredbama i zabranama, etici i esteticima, o slobodi i odgovornosti, mogućnosti i dužnosti, pravu i obavezama, moralnim zakonima i sudovima, život na ljudski način bio bi nezamisliv. Samo bez zabrana, ukoliko bi u svakom trenutku sve ljudima bilo dozvoljeno, život na zemlji također ne bi bio moguć. Zato neprestano treba ponavljati i u svijest ljudi utuvljivati: granice slobode su granice odgovornosti, granice mogućnosti su granice dužnosti, granice prava su granice obaveza, granice etike su granice estetike i granica dozvoljenog ide do granice zabranjenog. Drukčije kazano, sloboda se potvrđuje i opravdava – odgovornošću, mogućnost – dužnošću, pravo – obavezom, estetika – etikom i dozvoljeno – zabranjenim. Zapravo, sloboda, pravo, mogućnost, dozvoljeno i etika su nerazlučivi od odgovornosti, dužnosti, obaveze, estetike i zabranjenog. Sloboda bez odgovornosti u politici i državi vodi ljude u anarhiju, najopakiju i najopasniju negaciju i izobličenje slobode. Kako je unutar usuli-dina (filozofije prava) ustvrdio, čini se, imami Šafija: „Gora je i teža po posljedicama godina anarhije od 67 godina diktature“.

Ali, i anarhija i diktatura su izvan okvira ispravnog političkog života. To su krajnosti koje jedna drugu prizivaju i koje su potrebne jedna drugoj. Pravo bez obaveza prelazi u samovolju, privilegije, diskreciju, arbitražu, a dužnost iznad mogućnosti prerasta u nasilje i teror, estetika bez etike prelazi u razvrat i pornografiju, a dozvoljeno koje prelazi u zabranjeno ima kao rezultat i posljedicu kopile koje se zove grijeh. Ustvari, nemoguće je govoriti o vjeri bez Objave, religiji bez vjere, etici i kulturi bez religije, odgoju bez etike i kulture, slobodi bez odgovornosti, mogućnosti bez dužnosti, pravu bez obaveze i naredbi bez zabrane i esteticima bez etike.

1.2. OBLICI I PODJELA VLASTI

Najopćenitija podjela vlasti glasi: vlast se dijele na oblike vlasti koji valjaju i oblike vlasti koji ne valjaju. Svaka vlast koja valja je ograničeni oblik vlasti, a svaka vlast koja ne valja, ona je neograničeni oblik vlasti. Neograničeni oblici vlasti su oblici totalitarizama, apsolutizama i despotizma. Opaka je i opasna bilo koja, bilo kad i bilo gdje vlast, i uprava koja je izvor, mjera, sadržaj, ogledalo, kontrola, cilj i svrha samoj sebi. Niko na svijetu kao faraon nije amanet vlasti, moći, države, zakona i politike iznevjerio, izobličio, zloupotrijebio unakazio i u totalnu suprotnost tugjan/državni teror i državno nasilje preokrenuo. Sve što je država preko državnih institucija i ustanova trebala štititi i braniti (vjeru, živote, čast, imovinu, hramove, um i razum, potomstvo, slobodu, rad, znanje, obrazovanje, prava i domove ljudi), faraon je napadao, ugrožavao i uništavao, a sve i čega se i sam trebao oslobađati (oholosti, umišljenosti, gordosti, nadmenosti, samovolje, nepravde, nasilja, terora, suludim obogotvorenjem svoje personalnosti), on je to proglasio državnim razlogom i ciljem. Faraonizam je i metafora i simbol i sadržaj i značenje i krajnja granica apoteoze –obogotvorene personalne, neograničene vlasti. Za njega se veže despotizam/tugjan/faraonizam, neograničena vlast (ni Božijim zakonima, ni ljudskim propisima uređena i uokvirena vlast) na neograničeno vrijeme. Izvor te vlasti – suveren, sadržaj te vlasti, mjera te vlasti, ustav i zakon te vlasti, i nakana, smisao, cilj i teleolos te vlasti samo je faraon. On je gospodar srca, duša, misli ideja, tijela, imovine, kuća i hramova. On je sam kako utjelovljena samovolja i ustav, zakon i regula i satut i pravilnik i zakonodavna i sudska i izvršna (egzekutivna) vlast. On sam i niko više (sve dok mu Allah nije poslao Musaa, da mu kaže da nije Bog, da ga pozove na pravi Put i da izbavi

Israilćane iz njegovog ropstva), tako i javnost i mediji. Jedini oblik njegove komunikacije je kroz monolog, monopol, monolit i monizam sebe objavljivanja ljudima. Prvi Musa, a.s., sa faraonom razgovara i vodi dijalog. Dakle, faraoni nikad sa ljudima ne razgovaraju, niti vode rasprave na temelju sile argumenata nego im se sam faraon objavljuje argumentima sile. U faraonskom sustavu vlasti faraon je preko sahiruna/ribara ljudskih duša jedina javnost. Hegelovim jezikom, u „Filozofiji povijesti“ kazano, to je dječije doba duha u kretanju svjetskog duha u kome je slobodan samo pojedinac, tj. faraon. Naravno, on u svemu sebe umišlja kao Boga i sebi pripisuje sve njegove atribute.

Faraonizma/despotizma ili neograničene, na faraonovoj samovolji utemeljene, vlasti nema bez dva unutrašnja i dva vanjska sadržaja. Unutrašnji sadržaji despotizma su širk – politeizam i sihir – magija, a vanjski – nesloboda sa nejavnošću i nasilje nad ljudima.

Drugi oblik blaže i manje neograničene vlasti ili oblika vlasti koji ne valja jest diktatura. Unutar političke filozofije i filozofije prava, kaže se da je diktatura neograničena vlast na ograničeno vrijeme. Njaizrazitiji i najčešći oblik diktature jest tiranija ili vladavina pojedinca tiranina čija je vlast više utemeljena na samovolji nego na zakonu, redu i poretku. U savremenoj političkoj teoriji diktatura se najčešće imenuje autokratijom i autoritarnim načinom vladanja u kome samovolja, diskrecija i usmena arbitraža vladara imaju veću i jaču težinu od propisa i zakona. Diktaturu ili autokratiju u posebno kriznim vremenima, u kojima narod gubi nadu u ustanove, insitucije i kapacitet ustavnog poretka, a sve povjerenje prenosi na vladara kojeg smatra darom Božije milosti, Max Weber naziva harizmatiskim oblikom vlasti. Ovo su personalni oblici negativne, neograničene i vlasti koja ne

valja. Od kolektivnih oblika vlasti koji ne valjaju i koji su se kroz povijest pokazali kao negativni, to su: razni trijumvirati, timokratija, oligarhija, partokratija, plutokratija, anarhija, militarizam, nacizam i komunizam. Sve ove oblike vladavine odlikuje želja da vladaju bez ustava i zakona i da njihova vlast (usljed samoproglāšenog cilja) nikim i ničim nije ograničena.

Svi trijumvirati, Prvi i Drugi, u Rimu, ili Brežnjević, Kosigin i Podgorni, u Sovjetskom savezu, pokazali su se nestabilnim i trajali su kratko. Timokratija je, prema Platonu, vladavina najčastoljubivijih. Doista, tako priznaju oni koji su bili u vlasti, čast, slast i užitak koji donosi vlast i blizina vlasti ne donosi nijedan ovozemaljski užitak. Vlast je porok od kojeg nema lijeka i odbrane. Jednostavno, vlast je kuga i najveći porok častoljubivim ljudima. Oligarhija je, prema Aristotelu, vladavina grupe najimućnijih ljudi, koji smatraju ili je i narod u to uvjeren da su oni sposobni upravljati i vladati u kapacitetu koliko su imućni. Partokratija je klasični oblik vladavine jedne ili nekoliko političkih stranaka u kojima stranački programi imaju veću težinu od ustava i zakona. Plutokratija je oblik vladavine u kome se grupe ljudi prema različitim osnovama udruže da bi se dočepali vlasti. Glavni motiv i cilj koji ih povezuje je dolazak i opstanak na vlasti. Narod i teorija u odnosu na takav oblik vlasti uvijek su zbudjeni i iznenađeni i neprestano ponavljaju kako mogu biti na vlasti, a nemaju ni programa, ni sadržaja. Narod ne mora znati, ali teorija ne smije zaboraviti. Oni imaju cilj. To je sama vlast. Prema Tejlorovom zakonu, jednom uspostavljena struktura bori se da ojača, da se učvrsti, da se proširi i održi. Kako, ako nema programa i sadržaja rada? Pa, neprestanom kompromitacijom i eliminacijom političke alternative ili opozicije. To su dva sveta cilja programa i sadržaja – biti na vlasti i eliminirati političku alternativu. To su dva

programa onih koji nemaju programa. Onda i narod u najboljoj namjeri, u prividu, i pričinu političkog života, pođe zabrinuto rezonirati: Šta ćeš, kakvi god su, neka ih, nema ko drugi.... Oni na vlasti slavodobitno, na svaku angažiranu kritiku, uzviknu: „Šta je alternativa?“ Ovo je sve tačno, a ništa nije istina. Jedino pravo pitanje glasi: Ko je doveo narod u ovu i ovakvu poziciju, on sam, opozicija ili vlast? Naravno, svi pomalo, ali vlast ponajviše. Ovakav oblik vlasti u kome nema drugog cilja osim same vlasti, nemoguć je bez relativizacije zakona, ignoriranja javnosti i banalizacije društvenog života. Anarhija je, prema Platonu i Aristotelu i političkoj teoriji, općenito vladavina općeg vanzakonskog i vaninsitucionalnog odlučivanja u kome svaki građanin pokušava biti izvor mjera i sadržaj zakona, ili tiranin. To je najkraći i najopakiji oblik vladavine koje društvo vodi u kaos i bezizlaz. Militarizam je oblik vladavine utemeljen na vojnoj hunti, sili, nasilju, diktaturi i stalnim ratovima protiv svog ili drugih naroda. Militaristički poredak odlikuje prinudna saradnja, vojna hijerarhija, zajednička imovina, ekstenzivna privreda i centralizacija cjelokupno proizvodnje. Nacizam je oblik negativne, neograničene vlasti koja ne valja i koji za vrhovno načelo, ispred vjere, morala, zakona i kulture, stavlja rasu nacion, i to plavu arijevsku više krvi i višeg reda. Kroz nacional-socijalni korporativni sistem bori se za Lebensraum/proširenje prostora plave arijevske rase. Naravno, na tom putu se iskorjenjuju niže nearijevske rase.

Rasni zakon i rasni problem dominira svijetom. Najviši zakon je volja Nacionalosocijalističke partije, a njeno utjelovljenje je vođa ili Furrer. Osnovne parole nacizma su: jedan vođa, jedna partija, jedna nacija i jedna država. Komunizam je, također, oblik negativne i neograničene vlasti koja ne

valja i koja za vrhovno načelo, ispred ustava i zakona, ističe klasni princip ili klasni interes – oslobođenje radničke klase kao klase i ukidanje svih klasa i klasnog sistema općenito kroz ukidanje privatnog vlasništva. Komunizam je radikalno protiv države, jer je smatra klasnim recidivom i definira je kao organizirano nasilje jedne, to jest vladajuće klase protiv ostalih klasa. Ništa bolje ne prolazi ni pravo, jer se svodi i definira kao volja vladajuće klase pretočena u zakon. „Naše rodno tlo nije tlo prava, nego tlo revolucije“, kaže Marx. Negira se i individualna ljudska svijest, savjest pogotovo. „Ne određuje svijest čovjeka njegovo vlastito biće, nego njegovo društveno biće određuje njegovu svijest i čovjek nije ništa drugo nego ansambl sveukupnih društvenih odnosa“, tvrdi Marx. Religija, umjetnost, filozofija i sva duhovnost nisu ništa drugo nego oblici, alijenirane (otuđene) i iluzorne svijesti. Svi ti oblici svijesti, prema marksistima, udaljavaju čovjeka od njegovog generičkog ili rodnog i autentičnog bića. Njegovo rodno biće čini biće rada, društvene proizvodnje i komplementarne prakse. U islamu to je biće vjerovanja, slobode, rada, morala, prava i zakona, kulture, društva i društvenosti, savjesti, svijesti, uma i razuma, sjećanja i pamćenja, saradnje i solidarnosti i zdravog natjecanja u dobru, pravdi, istini i poštenju. Svi oblici neograničene vlasti ili vlasti koja ne valja u manjoj ili većoj mjeri, a faraonizam potpuno, ne trpe i ne podnose vladavinu prava, pravnu državu i pravni poredak, podjelu vlasti na zakonodavnu, sudsku i izvršnu, ne prihvataju balans i autonomiju vlasti. Svaki uvid i kontrolu rada vlasti doživljavaju kao nepovjerenje, poniženje, urotu, zavjeru i smrtnu opasnost. Što je vlast neograničenija, javnost je uskraćenija, suženija i nepostojanija. Nema dijaloga, nema pitanja, nema informiranja, nego proizvođenje i projektiranje javnosti. Pitanja ne vode u

otvaranje novih horizonata i otkrivanje novih spoznaja, nego u sumnjičenje same vlasti.

Ovi oblici vlasti isključuju javnost, otvorenost, objektivnost, zakonitost i transparentnost rada. Njima opozicija, javno mišljenje, intelektualci i mediji nisu korektiv, nego smrtni neprijatelji vlasti. Ovi oblici vlasti u potpunosti otvaraju narod prema sebi u svrhu praćenja i uhođenja, a zatvaraju sebe prema narodu usljed nezakonitog i neustavnog rada. Opis, sistematizacija, standardizacija, klasifikacija i kvalifikacija radnih mjesta njima su jednačina sa sedam nepoznatih. Po pravilu se ne objavljuju konkurs i natječaj za radna mjesta. Umjesto toga, na djelu je diskrecija, arbitraža, voluntarizam i samovolja. Tako se, umjesto lojalnosti sistemu, redu, poretku, ustanovama i insitucijama, promovira i prakticira servilnost i odanost ljudima.

1.3. OBLICI VLASTI KOJI VALJAJU

Prema Platonu i Aristotelu, svaka vlast je dobra ukoliko je zakonita, a zakonita je ukoliko kao sadržaj i cilj ima ideju općeg dobra, ukoliko zastupa, artikulira i realizira interese najvećeg broja ljudi i ukoliko većini donosi, sreću, mir i blagostanje. Osnovna izvanjska odlika svakog oblika vlasti koji valja jest da je ograničen, određen i u uokviren ili Božijom normom ili ljudskom instucionalnom kontrolom ili, što je najbolje i najsretnije rješenje, istovremeno i Božijom normom i ljudskom instucionalnom kontrolom.

Unutar političke filozofije i političke teorije, oblici vlasti koji valjaju, a koji se najčešće navode i spominju u literaturi su: monarhija, tradicionalna vlast, aristokratija, politeja, republika, demokratija, ustavna demokratija, konstitucionalizam, racionalna vlast, vladavina prava i pravna država. Monarhija je, prema Aristotelu, vladavina najboljeg u svemu po

zakonu zato što je monarh/basileus izvor i mjera zakona. Slično stajalište zastupa Machiavelli o suverenitetu da je „država volja i djelo vladara, koji je svjestan zadatka i smisla vlasti“. Ovakav oblik monarhističke vlasti u kojoj je vladar, umjesto institucija, zalog i garant ustava i zakona, naziva se provjećeni apsolutizam. Tradicionalna vlast o kojoj piše Max Weber, po svemu ustrojstvu i načinu funkcioniranja, veoma je slična monarhiji. Taj oblik vlasti počiva na tradiciji, usmenim običajnim pravilima, povijesnom kontinuitetu, diginitetu i autoritetu kraljevske porodice. To su kraljevske loze i porodice u kojima se dinastičkim principom sa roditelja na djecu (prinčeve) prenosi kraljevska vlast. Povjerenje, autoritet, običaji i tradicija igraju presudnu ulogu u ovakvim zajednicama. Ovo su prilično stabilni i dugotrajni oblici vlasti.

Aristokratija je, prema Aristotelu, oblik vlasti u kojoj vlada nekolicina najboljih u svemu po zakonu. To je, ustvari, vladavina elite (moralne, intelektualne, političke). Da bismo razumjeli i približili elitu, moramo se pozvati na Ortegu Gasetu. Prema njemu, elita su oni ljudi ili one grupe koje na sebe preuzmu odgovornost za opću stvar i najviše dobro, a mase u odnosu na elitu su oni koji preuzimaju obaveze i poslove.

Politeja je, prema Aristotelu, vladavina većine prema zakonu. To je Aristotelu samo željeni, a nigdje u stvarnosti potvrđeni i ostvareni ideal ili oblik vlasti. Ono što je Aristotelu politeja, to je Evropi od Rima Republika ili, najkraće rečeno, država, uprava, vlast, ustanove i institucije su javna stvar i opće dobro naroda.

Demokratija je oblik vlasti u kome su na prvom mjestu, ispred ustava i zakona, volja i glas naroda. Baš zato što demokratija, ispred svega, slijedi volju i glas naroda, i Platon i Aristotel su protiv demokratije kao oblika vlasti zato što ona, oslobođena zakona, neminovno

završava u anarhiji. Racionalna vlast je, prema Maxu Weberu, spreficikum i izum Zapada. To nije samo vlast koja počiva na ustavu i zakonu, već i na institucionalnoj demokratiji i strogoj proceduri. Sve odluke moraju biti donesene u pisanoj formi, utemeljene na zakonu, statutu i pravilniku i da su ih napisali i potpisali nadležni organi. Racionalni tip je antipod tradicionalnom i hrazimatskom obliku vlasti.

Ustavna demokratija je vladavina, volja i glas naroda utemeljen na ustavu, organiziran po zakonima i realiziran po demokratskoj proceduri. Od Karla Popera prihvaćena je politička maksima da demokratija nije vladavina ni većine, ni manjine građana, nego politički princip da građani po unaprijed predviđenoj i utvrđenoj proceduri prije isteka mandata mogu smijeniti jednu vlast, ukoliko je više ne žele, bez prolijevanja krvi i nenasilnim putem, iako su prije toga glasali za nju.

Konstitucionalizam, pravna država i vladavina prava u suštini se svode na isto i označavaju ustavni ili pravni red i poredak. Pod ustavnim redom i poretkom u najširem i nabitnijem smislu podrazumjeva se sadržinski i značenjski pravna država (konstituenta) i vladavina prava pomoću općih, objektivnih, bezličnih i za sve građane istih zakona. To znači princip ili sistem u kome vladaju pravo i zakon (nomokratija), a ne arbitrarnost i diskrecionost i u kome osnovna prava čovjeka ne samo da predstavljaju najvišu vrijednost, već su i na odgovarajući institucionalni način zagwarantirana i osigurana. Čisto pravnim jezikom kazano, ustavni poredak je sistem pravnih normi izveden iz osnovne norme. Norma čije se važenje ne može izvesti iz neke više norme, a i iz koje se izvode i sa kojom moraju biti saglasne sve ostale norme, naziva se osnovnom normom. Na temelju ustavnog poretka, izvodi se pravna definicija države. Lapidarno kazano, država je

teritorijalno-politička zajednica i društvena organizacija utemeljena na ustavu i uređena po zakonima.

Pošto mnogi tvrde da je vlast najveći porok i strast, da je kvarna i da kvari ljude i da je jedino što je gore od same vlasti, ustvari, nepostojanje vlasti, ili kad je vlast istovremeno svako i niko, a to je anarhija, pitanje svih pitanja glasi: Kako vlast na ljudski način kontrolirati? Konstitucionalizam kao institucionalna, na ustavu i zakonu utemeljena vlast znači ograničenu i kontroliranu vlast. Svaka vlast koja valja, bilo kad i bilo gdje, u većoj ili manjoj mjeri je ograničena vlast, ili Božijom normom ili pozitivnim pravom i kontrolom, od samih ljudi, a nekad u kombinaciji sa sva tri navedena mehanizma.

Od Monteskijsa do danas u Evropi i svijetu traju rasprave kako kontrolirati i organizirati vlast. Monteskijske predlaže tri mehanizma:

a) Podjelu vlasti na zakonodavnu, sudsku i izvršnu,

b) Balans, tj. neprikosnovenu autonomiju i ravnotežu između zakonodavne, sudske i izvršne vlasti.

Nijedan od oblika vlasti nisu jedan drugom ni nadređeni, ni podređeni, nego sve njih kroz ustav objedinjava isti ustavni ili pravni poredak.

c) Uz podjelu i balans vlasti neminovno ide i kontrola, uvid i kritički sud o radu vlasti. U tom poslu na prvom mjestu je politička opozicija, koja je neprestani politički korektiv vlasti i kritičko-političko oko građanske javnosti. Odmah iza opozicije slijedi, ne bilo koja, nego politička kritička javnost. Javnosti u jednoj zemlji nema bez povjerenja vlasti u građane i bez zakonitosti rada vlasti. Ova vlast se otvara prema narodu da bi imao uvid i kontrolu u njen rad, a ne otvara narod prema sebi radi uhođenja i praćenja usljed nepovjerenja u narod. To je

tako u oblicima ograničene vlasti koji valjaju, a u oblicima vlasti neograničene vlasti koji ne valjaju – vlast od građana traži povjerenje prema sebi, a sama nema povjerenja prema građanima zato što radi nezakonito.

Za kritičku političku javnost pojedinačno najbitniji su intelektualci ili ljudi koji su neprestano budni i srcem i dušom i umom i razumom i sveukupnim bićem, poput Sokrata, zastupaju ideju općeg dobra i interese naroda. Svaki čovjek koji po znanju, zvanju i obrazovanju ima kapacitet intelektualca a brine samo o sebi i svojim interesima i poslovima, nije intelektualac, nego idiot. Seljak ili polupismeni radnik nikad ne može biti idiot, nego divljak, prostak i primitivac. Od intelektualaca presudno zavisi hoće li u jednoj državi vodeću i glavnu riječ imati građani ili divljaci. Kao što i John Lok sve stanovnike jedne države dijeli na građane (politička bića), robove i divljake, tako jedan namjesnik Bosne u izvještaju sultanu sve njene stanovnike dijeli na insane (politička bića), hajvani (robove) i šejtane (divljake). Od intelektualaca ponajprije i od početka kroz razumijevanje, imenovanje i vještinu prosuđivanja i razabiranja stvari i problema, zavisi ko će stati ispred naroda, građani ili divljaci. Što je u jednoj zemlji manje intelektualaca, najmanje je hiljadu puta više robova, sluga, a i glas divljaka ima veću težinu od građana. Pored intelektualaca, u ograničavanju i kontroli vlasti koja valja ulogu imaju i sve vrste medija: printani, radio i TV. U oblicima vlasti koji valjaju – mediji samo informiraju, a u oblicima vlasti koji ne valjaju – mediji prozivaju i projektiraju javnost po želji i potrebi vlasti. Uz medije, u kontroli i ograničavanju vlasti u građanskom društvu ima kompletan sektor civilnog društva sa posebnim planom, programom i potrebama i sve nevladine organizacije. U okvirima vlasti koja valja, postoje i različiti nivoi autonomne, samo preko

ustava i zakona organski jedinstvene vlasti (kao što su državna, federalna, kantonalna, gradska, distrikt i općinska vlast).

Kad je riječ o političkim pravima i slobodama, nemali broj ljudi koji su živjeli u socijalizmu, pa i univerzitetskih profesora, ne razlikuje ljudska, građanska i civilna prava. Ljudska, prirodna ili univerzalna prava su bezuvjetna, Bogom darovana, opća, prirodna, nezastariva i neizbrisiva prava na: vjeru, život, slobodu, imovinu, um i razum, čast, potomstvo, spoznaju, kretanje, obrazovanje, rad, i to su zatečena prava. Građanska prava su politička prava i ona nisu darovana i zatečena, nego su izborna i dugotrajnom borbom stečena prava. Prema tim pravima, svaki punoljetni građanin je nosilac političkog subjektiviteta i on je izvor i nosilac suvereniteta, a ne kralj, pleme, narod, nacion, rasa, kao što je nekad bilo. Civilna prava nisu individualna građanska, komplementarna politička, nego grupna ili posebna prava koja se odnose na razne kulturne, etničke i jezičke grupe. Dakle, civilna prava nikad nisu individualna i politička, nego posebna, grupna prava za razne likove i oblike života unutar građanskog društva kao totaliteta. Događa se u pojedinim zemljama Zapada da gotovo svi građani, ukoliko prihvate državljanstvo, istovremeno participiraju i uživaju i ljudska i građanska i civilna prava.

1.4. ISLAMSKI OBLIK VLASTI

Svaka religija svijeta slaže se, pa, naravno, i islam, da vlast, vladanje i upravljanje moraju biti ograničeni i kontrolirani. U islamu, na dvostruk način: Božijom neopozivom normom i ljudskim uvidom i kontrolom. Dalje, pored sankcije na ovom za namjerno krivi rad i zloupotrebu vlasti, predviđena je kazna i na onom svijetu. S obzirom da je islam za ograničenu i neprestano kontroliranu vlast, većina teoretičara unutar

političke filozofije ubraja i islamsku vlast u valjani oblik vlasti, s tim da je primjena zakona u Evropi i u slamu drukčija. U Evropi od Platonove „Države“ do danas u primjeni zakona ide se od države preko zajednice do čovjeka, a u islamu od sebe preko svoje djece i porodice, roditelja, najbliže rodbine i prijatelja do ostalih ljudi. „O vjernici, budite uvijek pravedni, svjedočite u ime i Allaha radi, pa i na svoju štetu ili na štetu roditelja i rođaka, bio on imućan ili siromašan, pa Allahovo je da se brine o njima!“ (4:135)

Islam počiva na autoritetu istine/hakka, pravde/adla, pravičnosti/kista (nomokratiji), i na izabranim institucijama koje imaju legitimitet, a ne samo na autoritetu ogoljene funkcije.

Kroz pristupnu besjedu Ebu Bekra pri izboru za prvog halifu: “Narode, iako nisam najbolji među vama, evo sada vladam nad vama. Ukoliko budem slijedio pravi put, u tome me pomognite. Skrenem li s pravog puta, onda me upozorite, jer govoriti istinu predstavlja svetu dužnost svakog građanina, a tajiti je isto što i izdaja. Najslabiji među vama kod mene je najjači kad se radi o zaštiti njegovih prava, a najsilniji kod mene je najmanji kad se radi o zaštiti tuđeg prava i imetka od njega. Budite mi lojalni dotle dok se ja budem pokoravao Allahu i slijedio Njegova Poslanika. Iznevjerim li u tome, ne veže ni vas dužnost lojalnosti prema meni. Klanjajte i molite se Allahu. On će vam biti milostiv“, islamu nije strana ni kritična javnost, ni opozicija, ni provjera mandata, ni izbor, niti je vlast data i predana, nego povjerena i uvjetovana. Zato je sadržaj vladavine u ummi – šerijat (nomokratija), a oblik, forma ili način vladavine u ummi je šura – obavezno insitucionalno dogovaranje sa bejatom – zakletvom i slobodom. To Aristotel naziva politeja, a savremena politička teorija to isto imenuje kao republika, ustavna demokratija, konstitucionalizam – ograničena i kontrolirana vlast, ili oblik vlasti koji valja.

Zato je islam u svojoj osnovi uvijek za silu prava, zakona i argumenata, a ne za argumente sile, neprava i nezakona. Osnovnim političkim principom, šurom, slam nikad ne dozvoljava vladaru da se izmetne u suverena koji glumi Boga, niti dovodi narod u poziciju podanika koji, kao stado, nekritički slijedi i oponaša suverena. Principom šure, vladar čuva sebe od isključive i jedine odgovornosti. Kroz princip šura i ummet se odogovrno uključuje u raspravu o općim poslovima i interesima. U trećoj kur’anskoj suri, u 159. ajetu, kaže se: „U poslovima se savjetuj s njima“, dok 42. sura nosi ime Šura – dogovaranje i savjetovanje. U toj suri izričito se kaže: „Ve emruhum šura bejnehum – I uređuju svoje poslove i odnose zajedničkim sporazumjevanjem, savjetovanjem i dogovaranjem“. Sa sličnim sadržajem mogu se navesti i neki hadisi. Dakle, izvori islama, Kur’an i hadis, ni najmanje nisu krivi što je politička svijest muslimana zapuštena, što je kod muslimana današnjice veoma slabo razvijena politička filozofija, filozofija prava, filozofija povijesti, politička teorija, komparativna povijest, jasna i otvorena politička svijest i javnost i što nevjerovatan broj muslimana, pored općih, prirodnih i univerzalnih prava, uopće nije svjestan ili nema potrebu za građanskim ili političkim i civilnim pravima. Neko je, ipak, kriv. Osjećam se kao pojedinac posramljenim i krivim pred tom činjenicom.

Ipak, supstancija islama je istina sadržana u Kur’anu, primijenjena u sunnetu i potvrđena u povijesti. Forma ili okvir islama su sloboda i šura. Ukraš i ljepota/Kevser islama su muslimani odgojeni na temeljima islama u formi slobode i šure. Zato su milijardu i po muslimana u svim zemljama i na svim kontinentima svijeta živi globus jezika, rasa, nacija, etničkih grupa, kultura i najdragocjeniji mozaik razlika u jedinstvu i jedinstva u razlikama.

Summary

UNLIMITED AND LIMITED AUTHORITY

Mustafa Spahic

The paper presents forms of authority, organization and manner of functioning of the certain type of authority in society as well as the limits and possibility of public, free democratic communication and critical opinion in the social systems based on unlimited and limited authority. Critical opinion is composed of hermeneutics and critique. Use of these two methods allows for judging and understanding reality. The main levers and institutions which control and limit the authority's self-will, irresponsibility and despotism in the contemporary democratic societies, are intellectuals, media and civilian society sector. In genuine Islamic form of governing and running, the authority is restricted by the principle of Shura (compulsory institutional action). Principle of Shura allows the sovereign to share responsibility of political leadership and running with the competent and elected representatives. Institution of Shura allows inclusion of all wise and full-age members of the Ummah in the discussions of common interest. In the author's opinion, the reasons for underdeveloped political awareness of the Muslims should not be sought in the sources of Islam that otherwise explicitly stipulate consulting and advising.

موجز

السلطة غير المقيدة والسلطة المقيدة

مصطفى سباهيتش

يعرض المقال أشكال السلطة، وتنظيم بعض أنواع السلطة وكيفية عملها، وكذلك حدود وإمكانات حرية وعلنية التخاطب الديمقراطي والرأي النقدي في الأنظمة الاجتماعية القائمة على السلطة المقيدة والسلطة غير المقيدة. يتكون الرأي النقدي من التأويل والانتقاد. ويمكن الحكم على الواقع وفهمه باستخدام هاتين الطريقتين. إن المتقنين ووسائل الإعلام ومنظمات المجتمع المدني هي المحركات والمؤسسات الرئيسية التي تمارس في المجتمعات الديمقراطية الحديثة مهمة مراقبة السلطة وتحد من انزلاقها نحو الاستبداد واللامسؤولية والطغيان. إن السلطة في الشكل الإسلامي الشرعي للحكم والإدارة تكون مقيدة بمبدأ الشورى. حيث يمكن مبدأ الشورى الحاكم من أن يتقاسم مسؤولية القيادة السياسية والإدارة مع نواب مؤهلين ومنتخبين، كما أن مؤسسة الشورى تفسح المجال أمام جميع العقلاء والراشدين من أبناء الأمة ليشاركوا في مناقشة القضايا ذات الأهمية المشتركة. ويرى كاتب هذا المقال أنه لا ينبغي لنا أن نبحث عن أسباب قصور الوعي السياسي عند المسلمين، في مصادر الإسلام، لأن تلك المصادر تحدد بوضوح تام المسؤولية والمشورة.